Риза А. Солаковъ
Девинъ.

## РЕЛИГИЯ И НАРОДНОСТЬ

### въ връзка съ бита, нравитѣ и обичаитѣ на родопскитѣ българи мохамедани.

Макаръ че тѣзи две понятия, религия и народность, сѫ тъй различни помежду си и нищо общо нѣма помежду имъ, но тѣ днесъ отъ мнозина се отъждествяватъ, като въ религията включватъ и народностьта.

Това именно отъждествяване е причина до нейде и за ненавистьта на различнитѣ държави помежду си. Този въпросъ — да се отъждествяватъ тѣзи две понятия, донѣкѫде намира добра почва и въ България. Известно ни е, че отъ робството сѫ останали много турци изъ България. Тѣхната религия ненавижда християнитѣ, а понеже българитѣ сѫ християни, то и тѣхъ ненавиждатъ и мразятъ. Но нека прибавимъ тукъ, че турцитѣ сѫ отъ друга националность и нищо не ги свързва съ България. Тѣхнитѣ нрави и обичаи сѫ съвсемъ други, и религията, като нѣщо вродено тѣмъ, като че ли опредѣля до голѣма степень и националностьта имъ. За голѣмо съжаление, има нѣкои родопски българи мохамедани съ по-низко културно ниво, които въ религията си търсятъ своя народъ и се мислятъ турци. Да сѫществува у човѣка днесъ такава слѣпота е наистина чудно и непростено. То се дължи на липсата на култура и просвѣта. Днесъ, когато техниката е подчинила много природни стихии, скѫсила далечни разстояния, културата, просвѣтата и учението за религията сѫ така изостанали назадъ срѣдъ срѣднородопскитѣ българи мохамедани, че днесъ, ако не се премахне това схващане и този мракъ, ние сме осѫдени на изчезване и гибель. Тоя мракъ и невежество е обвилъ съ своя черенъ плащъ всичкитѣ недра и прелести на нашата Родопа. Насаждането на мохамеданството всрѣдъ тѣзи

планинци е сковало всѣкакъвъ стремежъ къмъ откриния и къмъ напредъкъ, макаръ тази религия да е засегнала много повръхностно живота имъ. За тѣзи мохамедани всички турци сж мохамедани и всички мохамедани—турци, безъ да подозиратъ, че тази религия преди всичко не е турска, и че има много мохамедани вънъ отъ предѣлитѣ на Турция. Въ тѣсна връзка съ това стои и тѣхното съзнание, че щомъ сж мохамедани, то тѣ сж турци, безъ да обръщатъ внимание на езика, който най-ясно опредѣля народностьта на единъ народъ, защото чрезъ езика се изказватъ болкитѣ, стремежитѣ и желанията. Поне днесъ виждаме, че националностьта се опредѣля отъ езика, и всѣка държава като отдѣлна единица си има свой езикъ. За България този езикъ е клонка отъ славянския. Сърбия сжщо има славянски езикъ, но той се различава до голѣма степень отъ българския, макаръ въ основата да сж едно цѣло. Днесъ, когато литературниятъ езикъ е претърпѣлъ голѣми промѣни било по учленение, било въ измѣнение на нѣкои думи, замѣстени съ чужди, ние може да се гордѣемъ съ езика на българитѣ мохамедани, защото отъ тѣхната уста тече Кирило-Методиева речь, а тя е тъй ясна, тъй сладка и звучна, че прилича на звуцитѣ на меденъ кавалъ. Колкото и да сж стояли планинци подъ турско робство, тѣ не сж приели турския езикъ, който е сравнително лесенъ за заучване. И до днесъ тия българи мохамедани сж запазили своя езикъ, безъ да се поддаватъ на каквито и да било влияния. Турскиятъ езикъ не е повлиялъ ни най-малко, освенъ въ нѣкои имена, свързани съ продукти, купувани отъ бакалина. Така на кибрита и до днесъ казватъ „азъръ атешъ" (готовъ огънь), на захарьта „шекеръ", „кесме шекеръ" (рѣзана) и редъ други. Обаче, въ пѣснитѣ се намиратъ такива художествени сравнения, че и до сега мнозина наши филолози се удивляватъ отъ тѣхната изразителность. Така глаголъ „ръойкаха" е

особенно изразителенъ и често се употрѣбява въ нашата народна словесность, — „плитчици му са рьойкаха, кайно вавъ Арда рибкине“. Тъй че езикътъ, като опредѣлитель на самобитнитѣ черти на единъ народъ, е напълно запазенъ у българитѣ мохамедани. Колкото за религията, то тя се изпълнява механически съ едно благоговение и страхопочитание. Туй, което тѣ мълвятъ при моленето си за тѣхъ е неразбираемо, тайно и загадъчно. Всички тѣхни молитви се заучватъ на арабски по единъ механиченъ начинъ, което сочи у тѣхъ феноменална паметь, което пъкъ показва, че тѣ сж природно надарени да помнятъ. Мохамеданската религия проповѣдва чистота, като преди молитва трѣбва да си измиватъ ржцетѣ, краката, лицето, главата и пр. и то 5 пжти въ 24 часа. Съ изпълнението, обаче, на тази вѣра, безъ да подозиратъ, тѣ изпълняватъ и християнската религия. Вмѣсто да се водятъ отъ различнитѣ турски календари, тѣ се придържатъ о главнитѣ български праздници. На Димитровденъ, нареченъ отъ тѣхъ „Касъмъ“, всички овчари и аргати се смѣняватъ съ други. Този день всички стада слизатъ отъ височинитѣ, като се затварятъ въ нѣкой дворъ, за да дойдатъ стопанитѣ да ги приберать, като си платятъ хака (заплатата) на овчаритѣ. На този день всички овчари сж гиздаво облѣчени и съ нѣкакво доволство се разхождатъ изъ калнитѣ улици. Презъ този день улицитѣ на селищата сж изпълнени съ купчини овце, а овчаритѣ, застанали всрѣдъ нѣкоя купчина любопитни младежи, разправятъ интересни приключения за вълци, мечки и други диви звѣрове. Особено тѣ тжжатъ за своята галена овца, която е ходила неотлжчно съ тѣхъ, като най-вѣрна и близка приятелка. Обикновено тѣ ходятъ и съ голѣмитѣ си рунтави кучета — тѣхната гордость. Тѣ особено обичатъ да ги хвалятъ за тѣхния куражъ, сила и вѣрность.

Съ особена радость отъ младитѣ се очаква идването на Петровденъ. Този праздникъ е свързанъ най-тѣсно съ сърдцата на младитѣ. Тукъ се пѣятъ любовни пѣсни, харесватъ се луди и млади, и се гадае. За тази цель още презъ сутриньта ще видите младитѣ и червендалести българки мохамеданки да търсятъ цвѣтя и да виятъ китки на цѣлото семейство, но най-хубава правятъ на своя избраникъ. Презъ нощьта тѣзи китки ги слагатъ въ едно бакърче съ вода подъ нѣкой трендафилъ. На сутриньта ги изваждатъ и ги занасятъ на опредѣлено мѣсто, дето има събрани моми въ видъ на кржгъ. Тѣ пѣятъ, а въ срѣдата една стара жена вади китки отъ бакъра. Съдържанието на пѣсеньта показва бждещето на влюбенитѣ. Тѣзи пѣсни сж на чисто български езикъ и тѣ най-често сж тжжни, смѣшни или пълни съ любовенъ чаръ. Особено иматъ за предметъ родителитѣ, като прѣчка на любовьта на младитѣ, или пъкъ съпругъ отишелъ войникъ, на който: „възглавка му е тежка раница, постелка черната земя, покривка синьото небе, първо либе тънка пушка и дребни дечица ситни патрони — кждето ги праща работа вършатъ, работа вършатъ и се не връщатъ“. Въ този день всичко е въ празднично настроение, като по пжтищата на всѣка крачка се бѣлѣятъ дюлбенитѣ на младитѣ момичета. Очитѣ имъ горятъ, сърдцата имъ туптятъ по мило, по драго, по първа севда. Въ тѣхъ нѣма днешнитѣ модерни излияния и фалшивия шепотъ на любовьта. Погледитѣ имъ говорятъ, усмивкитѣ обещаватъ, руменинитѣ по лицата доказватъ. Тѣсно свързанъ съ този праздникъ е и Гергьовденъ. Този день е день на събуждането на пролѣтьта. Тогава сж нацъвтѣли върбитѣ, тревата е доста израсла, а агънцата весело подскачатъ. Въ този день е забранено да се пипа ножъ, ножици и игла, подъ страхъ, че цѣлото лѣто провинениятъ ще бжде гоненъ отъ змии.

Още сутринь рано, преди зори, всички се събуждатъ, отиватъ на рѣката, измиватъ се, прехвърлятъ се съ камъни, кичатъ се съ клони отъ върби и се връщатъ въ кѫщи. Въ този день който не се събуди рано, цѣло лѣто ще бѫде сънливецъ. Следъ обѣдъ се почватъ пакъ историитѣ на младитѣ. Особено живи картини сѫ запазени въ съзнанието ми отъ тѣзи дни. Дни на радость. И до сега предъ менъ изпъкватъ рояцитѣ отъ дечурлига, моми, булки и баби, запъплили къмъ опредѣлени зелени поляни. И до сега още виждамъ люлката на моето детинство. И до сега чувамъ омайнитѣ пѣсни на веселъ и безгриженъ животъ. Ахъ, тѣзи пѣсни и тази люлка! Какъ бихъ желалъ вѣчно да бѫда люлянъ подъ звуцитѣ на чистата наша народна пѣсень, подъ усмивкитѣ на младитѣ, подъ горящитѣ имъ черни очи и веселитѣ имъ кръшни смѣхове! Но всичко замина, отлетѣ, като нѣкакъвъ блаженъ сънь, изпълненъ съ чаръ и красота. Този сънь ми е тъй близъкъ, тъй милъ и цененъ, че той ме крепи и като пѫтеводна звезда ме влѣче къмъ несгодитѣ и лишенията на моя тъй милъ роденъ край. И когато слънцето се наклони къмъ западъ, когато обѣдътъ е привършенъ, сърдцата наситени, гласътъ прегракналъ, започватъ да се връщатъ сѫщитѣ върволици, само че съ по-свѣтла вѣра въ сърдце.

Важно е да се отбележи и праздникътъ Богоявление. Тукъ липсва премѣната и радоститѣ. Всичко е тихо. Само ранобудни баби, разчукали леда, чакатъ да чуятъ гърмежитѣ, за да си налѣятъ вода за „илачъ". Тази вода се занася въ кѫщи, пази се за по-дълго време, като се измиватъ съ нея болнитѣ, недѫгавитѣ и хромитѣ. Въ този день ние ще видимъ мнозина съ бѣли менци да носятъ отъ тази вода. Интересно е да се отбележи, че на кръста казватъ дъска, което при сѫществуващия религиозенъ антагонизъмъ е лесно обяснимо. Забраняватъ да се рѣже и хлѣбъ на кръстъ, да се

зашива нѣщо кръстосано и пр. Интересна е една находка въ с. Доспатъ, Девинско, на едно старо кандило. При запитване, за какво имъ служи то, тѣ обяснили, че го запалвали, за да запазятъ посѣвитѣ и живота си. Често пѫти тия ненавистници на кръста и черквата, отъ която се боятъ даже да преминатъ покрай нея, търсятъ нейната помощь. Това е въ голѣми душевни кризи, когато се касае за живота на нѣкой. И тия хора, които сѫ се бояли да минатъ покрай черквата, се решаватъ, по препорѫка на самитѣ тѣхни ходжи, да спятъ въ нея, съ цель да оздравѣятъ. Тѣ прибѣгватъ често пѫти и до помощьта на свещеницитѣ, като имъ искатъ разни записънци противъ зли духове и въ видъ на „муска“ ги носятъ или въ дрехитѣ или на шията. Особено бѣше разпространена вѣрата имъ въ зли духове. И до днесъ сѫществуватъ най-различни истории, пълни съ фантазии и измислици. Така, тѣ особено се страхуватъ отъ така нареченитѣ „д р а к у з и“ и „с т у п а н и“. Това сѫ зли духове, които влизатъ презъ заключени врати, чупятъ врата, прозорци, дигатъ шумъ, но на сутриньта всичко си е на мѣсто. Тѣ преминаватъ отъ котка въ човѣкъ, отъ момъкъ въ старецъ, отъ старецъ въ магаре, отъ магаре въ камила, чийто ръстъ расте до безкрайность. Интересно е тѣхното изпѫждане въ миналото. Ще Ви разправя една случка останала отъ баба ми. „Нѣкога, разправяше тя, въ нашата кѫща имаше ступанинъ, който много ни прѣчеше, и затова решихме да го изгонимъ. Омѣсихме му хлѣбъ, направихме му царвули и подкарахме коня, а проклетия ступанъ бѣше тъй тежъкъ, че коньтъ се облѣ въ поть (на коня нищо се не виждало), та го закарахме въ една гора и хлѣба му окачихме на едно дърво, а коньтъ, щомъ се върна, умрѣ. Отъ тогава ступанинътъ вече не ни безпокоеше“. Този начинъ на пропѫждане духоветѣ е запазенъ и до сега въ нѣкои затънтени селища.

Дракузитѣ си ги представятъ като едни черни сѫщества. Пакъ ще си послужа съ единъ разказъ отъ баба ми. Веднажъ сѫ чули да врѣска единъ „дракузъ“ и случайно единъ ималъ пушка, стрелялъ му, и нѣщо се струполило на земята. На сутриньта намѣрили една разлѣта пихтиеста маса, прилична на катранъ, обвитъ въ мѣхъ отъ животинска кожа. За голѣма радость, вѣрата въ тия зли измислени духове почва да изчезва, като си го обясняватъ съ това, че хората сѫ станали по-голѣми дяволи даже и отъ самитѣ духове. Тукъ може би сѫ прави и сѫ почувствували вече удара на новото време, та сѫ започнали вече да се страхуватъ не отъ духове, а отъ човѣка. Наистина, днесъ човѣкътъ е страшенъ. Страшенъ е затуй, защото лети въ въздуха, измислилъ е радиото, грамофона и телефона.

Българитѣ мохамедани, разбира се, вѣрватъ и въ добри духове. Разпространето е вѣрването въ така наречения „хъзъръ неби“, който се явява най-често като просякъ, въ окѫсани дрехи и подлага на изпитание хората. Тежко и горко на оня, който откаже на такъвъ просякъ, защото за него нѣма покой ни на земята, ни въ земята. А блаженъ е оня, който се случи да даде на „хъзъръ неби“ последния свой залъгъ: неговото състояние се засилва и неговото мѣсто е опредѣлено въ рая. Ето отъ кѫде се явява голѣмото гостоприемство на тия хора. Тѣ отдѣлятъ отъ последния си залъгъ, за да дадатъ на просяка, защото той може да е „хъзъръ неби“.

Запазени сѫ и много езически вѣрвания изъ живота на тия планинци. Особено вѣрата имъ въ слънцето, месеца и звездитѣ. По измѣнението на слънцето тѣ четатъ за събитията на земята. По падането на звездитѣ четатъ лоши предчувствия. При потъмняване на луната чакатъ свършека на свѣта. Гърмотевицата си я обясняватъ за гласъ на Ал-

лаха, а свѣткавицата—за сабята на нѣкоя светия султанъ. Земетресението си го обясняватъ така: земята се крепи на единъ биволъ, на който ако трепне единъ косъмъ, тресе се цѣлата земя, но ще дойде време, когато ще се отърси цѣлиятъ, и тогава ще настѫпи свършекътъ на свѣта, като ще почнатъ да се биятъ планинитѣ една съ друга, всичко ще се изравни, и тогава умрѣлитѣ въ видъ на гѫби ще порастнатъ, ще се събудятъ и ще тръгнатъ на „машаръ“, т. е. на сѫдъ.

Всичко това се вѣрва съ едно дълбото убеждение, съ единъ голѣмъ фанатизъмъ. Въ основата, обаче, на тѣзи вѣрвания, нрави и обичаи се криятъ черти изъ тѣхното далечно минало. Мохамеданската вѣра не е лоша, стига тя да бѫде разбираема и запазена. Особено вѣрата въ „хъзъръ неби“. Тукъ се крие най-моралното учение, за философията и върховното добро. Помагане на нещастнитѣ, на немощнитѣ. Социалното чувство у тѣхъ е развито въ голѣма степень. Когато се касае за нѣщо обществено, като за мостъ, за воденични камъни, всички захвърлятъ своята работа и се притичатъ на обща помощь. И всичко това го правятъ въ името на всемилостивия Аллахъ. Всѣка една, каквато и да било работа, даже и при ядене тѣ започватъ съ арабската дума „бисмилехир-рахманир-рахимъ“, което преведено значи „въ името на всемилостивия Богъ“.